

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОЗОВУ У СПОРАХ, ЩО ВИНИКАЮТЬ ІЗ СТРАХОВИХ ПРАВОВІДНОСИН

ЛАЗЬКО Гюльназ Заурівна - кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри цивільного права та процесу УДУФМТ

ІЛЬЧЕНКО Антон Вікторович - старший викладач кафедри правових відносин ПВНЗ Університет новітніх технологій

Стаття посвячена вопросам обеспечения иска в гражданском судопроизводстве, отдельно рассматриваются вопросы использования общих теоретических моделей обеспечения иска при рассмотрении споров, возникающих из страховых правоотношений. Авторами даются рекомендации по совершенствованию института обеспечения иска в контексте его применения при рассмотрении страховых споров.

Ключові слова: цивільне судочинство, забезпечення позову, страховий спір, страхові правовідносини, рішення суду.

Багатогранність і складність інституту забезпечення позову у цивільному судочинстві зумовлено наявністю неоднозначних розумінь суддів до його застосування, а також наявністю прогалин та недосконалих положень чинного законодавства України, що призводить до негативних наслідків, а також до неможливості виконання рішення суду. Потрібно відмітити, що інститут забезпечення позову тісно пов'язаний із інститутом забезпечення доказів, інститутом забезпечення виконання рішення суду, а також спрямований проти дій несумлінного відповідача, який може сховати майно, розтратити його, продати, знецінити. Такі дії відповідача можуть призвести у майбутньому до того, що виконання рішення може бути утрудненим або взагалі неможливим [1, с. 535].

Загалом, забезпечення позову – це заходи, які приймаються судом за заявою осіб, які беруть участь у справі, якщо неприйняття та-

ких мір може зробити неможливим виконання рішення суду. У свою чергу, забезпечення виконання рішення суду – це заходи, що приймаються судом з метою належного виконання судових рішень. Тобто з урахуванням зазначеного, слід зробити висновок, що ці процесуальні інститути тісно взаємопов'язані та спрямовані на досягнення мети цивільного судочинства. Слід погодитись із Луспеником Д., який зазначив, що значення інституту забезпечення позову у цивільному процесуальному праві полягає в тому, що ним захищаються законні інтереси (права) позивача на той випадок, коли відповідач буде діяти недобросовісно або коли неприйняття заходів може призвести до невиконання судового рішення [2, с. 110].

Так, забезпечення позову – це процесуальна гарантія здійснення реального захисту порушеного, невизнаного чи оспорюваного права позивача. Зазначимо, що законодавство України не містить поняття забезпечення позову, однак передбачає його види та процедуру здійснення. Однак у науці цивільного процесу сьогодні ми маємо більш одностороннє розуміння щодо забезпечення позову, а саме: вжиття судом, у провадженні якого знаходиться справа, заходів щодо охорони матеріально-правових інтересів позивача, які гарантують реальне виконання рішення, прийнятого за його позовом [3, с. 500]. У свою чергу, інші вчені визначили поняття забезпечення позову через призму законодавства України про виконавче провадження, зокрема: це вжиття судом заходів, спрямованих

на захист інтересів осіб, які беруть участь у справах позовного провадження, у разі припущення неможливості виконання судового рішення внаслідок певних дій учасників процесу [4, с.14]. Однак, ми не зовсім поділяємо позицію щодо спрямованості забезпечення позову на захист від певних дій саме учасників процесу, оскільки, побоювання заінтересованої у забезпеченні позову особи можуть стосуватись щодо дій або бездіяльності не лише учасника процесу, а будь-якої іншої особи. Тому зводити забезпечення позову – загальний інститут цивільного процесу до можливості невиконання судового рішення внаслідок дій учасників процесу є неправильним.

У наукових колах неодноразово зверталась увага на правове регулювання забезпечення позову під час здійснення цивільного судочинства, зокрема у працях таких видатних вчених: С.С.Бичкової, В.С. Гопанчука, М.А. Гурвича, О.В. Дзери, Є.Г. Дріжчаної, В.І. Кисля, Я.А. Розенберга, В.І. Тертишнікова, А.Л. Ткачука, М.К. Треушнікова, Є.І. Фурси, С.Я. Фурси, Д.М. Чечота, М.С. Шакарян, В.М. Шерстюка, М.Й. Штефана, Т.В. Цюри, Ю.К. Юдельсона, В.В. Яркова та ін. Разом з тим окремої уваги забезпеченню позовів, що виникають зі страхових правовідносин, не приділялося.

Відповідно до ч. 1 ст. 151 ЦПК України суд за заявою осіб, які беруть участь у справі, може вжити заходи до забезпечення позову. Отже, ініціатором вжиття відповідних, передбачених законом способів забезпечення позову може бути позивач, відповідач, третя особа, представники сторін та третіх осіб (у зв'язку із належним чином оформленими повноваженнями), а також органи та особи, яким надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб (Уповноважений Верховною Радою України з прав людини, органи державної влади, органи місцевого самоврядування, фізичні та юридичні особи).

Однак, відмітимо, що інститут забезпечення позову у цивільному процесі має проблемні аспекти, що потребують уточнення та удосконалення на законодавчому рівні. Одним із проблемних аспектів даного інституту, на наш погляд, є саме коло суб'єктів права виступити ініціатором вжиття відповідних заходів. Як виходить із положення закону, суд

позбавлений права ініціювати вжиття заходів щодо забезпечення позову. На наш погляд, це має бути змінено на законодавчому рівні. Мабуть, законодавець виходив із урахування принципу диспозитивності і змагальності, однак, така ініціатива має виходити і від суду.

На наш погляд, суд повинен мати право ініціювати забезпечення позову та визначати його вид з урахуванням специфіки конкретних спірних правовідносин, не лише в окремих випадках (наприклад, тимчасове відібрання дитини), а в цілому, звісно якщо будуть причини, що зумовлюють вжиття даних заходів.

Відповідного узгодження на законодавчому рівні також потребує і наступне питання. Так, відповідно до положень ч.3 ст.151 ЦПК України за наявності підстав, визначених у законі, забезпечення позову допускається на будь-якій стадії розгляду справи. Вважаємо за потрібне дещо зупинитись на дослідженні даного положення Закону, оскільки на практиці маємо різні підходи до його розуміння і застосування. По – перше, що стосується суду першої інстанції цілком зрозуміло є можливість забезпечення позову, оскільки це прямо передбачено у ст.ст. 151-155 ЦПК України.

У свою чергу, на підставі п.7 ч.1 ст.301 ЦПК України, протягом десяти днів з дня отримання справи суддя – доповідач, за клопотанням осіб, які беруть участь у справі, вирішує питання щодо вжиття заходів забезпечення позову. Тобто мова йде про можливість вжиття відповідних заходів під час розгляду справи у суді апеляційної інстанції. Сучасна концепція цивільного процесу передбачає, що суб'єктами права на звернення до суду із позовом є позивач; третя особа, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмету спору; органи та особи, яким надано право представляти та захищати інтереси інших осіб, а також відповідач, який має право пред'явити до суду зустрічний позов. Крім того, процесуальним способом звернення до суду апеляційної інстанції є подача апеляційної скарги, форму та зміст якої регламентовано ст. 295 ЦПК України. Як відомо, об'єктом апеляції виступають ухвали або рішення суду першої інстанції. У такому випадку, законодавцю бажано було б уточнити, що мова йде про вжиття заходів щодо забезпечення позовних ви-

мог, що ввійшли в основу рішення або ухвали суду першої інстанції, що оскаржується.

Також відмітимо, що стадія розгляду справи має місце і під час касаційного провадження (ст. 332, 333 ЦПК України), і під час перегляду судових рішень Верховним Судом України (ст. 360 2 ЦПК України), однак питання щодо вжиття заходів забезпечення позову не регламентовані. Така позиція законодавця не узгоджується із ч. 3 ст. 151 ЦПК України. Крім того, у Постанові Пленуму Верховного Суду України № 9 від 22.12.2006 року «Про практику застосування судами цивільного процесуального законодавства при розгляді заяв про забезпечення позову» зазначено, що у гл. 2 розд. V цього Кодексу не передбачено забезпечення позову на стадії касаційного провадження, у разі надходження відповідної заяви її повертають заявникові.[5]. У свою чергу, питання щодо вжиття заходів забезпечення позову Верховним Судом України загалом не визначені. Отже, на наш погляд, загальний інститут забезпечення позову повинен мати місце на будь-якій стадії розгляду справи у суді першої, апеляційної, касаційної інстанцій, а також у Верховному Суді України. Тому законодавцю бажано було б, у першу чергу, узгодити положення чинного ЦПК щодо можливості забезпечення позову на будь-якій стадії цивільного судочинства, адже кожна з них має розгляд справи.

Забезпечення позову спрямовано на захист майнових прав та інтересів заінтересованої особи Як вже зазначалося, ініціатором здійснення судом забезпечення позову може бути будь-яка особа, яка бере участь у справі, зокрема: сторони, треті особи та їх представники, у разі належним чином оформлених повноважень, а також органи та особи, яким надано права представляти і захищати інтереси інших осіб. Захист майнових прав шляхом вжиття заходів забезпечення позову передбачає передусім реальне виконання рішення суду. Тому, хоча й ініціатором вжиття відповідних заходів може бути будь-яка особа, яка бере участь у розгляді справи (ст. 26 ЦПК України), однак захист майнових прав спрямовано на захист прав осіб, які мають особисту юридичну зацікавленість у результатах справи та на яких буде спрямоване відповідне рішення суду. Серед осіб, які беруть

участь у розгляді справи, такими є сторони та треті особи, які виступають найбільш заінтересованими учасниками цивільного процесу та мають особистий інтерес у результатах справи. Таким чином, слід зробити висновок, що забезпечення позову у загальному значенні спрямовано на досягнення мети цивільного судочинства, а саме захист прав, свобод та законних інтересів.

Саме забезпечення позову зумовлює реальне виконання рішення суду. Так, однією із гарантій реального виконання рішення суду є забезпечення позову у випадках, передбачених законом. У свою чергу, окремі вчені пропонують називати цей інститут цивільного процесу інститутом забезпечення виконання судового рішення, що тісно пов'язаний із виконанням основних завдань цивільного судочинства [6, 72-82]. Ми не можемо повністю із цим погодитись. Оскільки, на наш погляд, забезпечення виконання судового рішення містить цілий комплекс процесуальних дій, що передбачені системою цивільного процесуального законодавства України і законодавством України про виконавче провадження. У свою чергу, цілком обгрунтованим, з огляду на мету інституту забезпечення позову, останній є системою процесуальних дій, що входять до інституту забезпечення виконання рішення суду. Однак, крім забезпечення позову, до інституту забезпечення виконання рішення суду бажано включити забезпечення доказів, примусові заходи, а також інститути виконавчого провадження.

З огляду на зазначене, відмітимо, що інститут забезпечення виконання рішення суду є таким, що потребує окремого дослідження та формування наукової концепції, з метою удосконалення чинного законодавства у сфері виконавчого провадження.

Під час розгляду заяви про забезпечення позову суд повинен пересвідчитись у тому, що між сторонами дійсно виник спір та існує реальна загроза невиконання чи утруднення виконання можливого рішення суду; з'ясувати обсяг позовних вимог, дані про особу відповідача, а також відповідність виду забезпечення позову, який просить застосувати особа, позовним вимогам. Крім того, відмітимо, що, вирішуючи питання про забезпечення позову, суд повинен не лише брати

до уваги подані сторонами докази й інтереси позивача, а й інших осіб, права яких можуть бути порушені у зв'язку із застосуванням відповідних заходів забезпечення позову.

Реалізація інституту забезпечення позову здійснюється різними засобами, що включають передбачені законом процесуальні дії відповідних органів з метою виконання майбутнього судового рішення. Таким чином, відмітимо, що визначення виду забезпечення позову має бути обов'язком суду. Так, ч. 1 ст. 152 ЦПК України визначає основні види забезпечення позову, зокрема: накладенням арешту на майно або грошові кошти, що належать відповідачеві і знаходяться у нього або в інших осіб; заборонаю вчиняти певні дії; встановленням обов'язку вчинити певні дії; заборонаю іншим особам здійснювати платежі або передавати майно відповідачеві чи виконувати щодо нього інші зобов'язання; зупиненням продажу арештованого майна, якщо подано позов про визнання права власності на це майно і про зняття з нього арешту; зупиненням стягнення на підставі виконавчого документа, який оскаржується боржником у судовому порядку; передачею речі, яка є предметом спору, на зберігання іншим особам.

Однак, не всі передбачені законом види забезпечення позову можуть мати місце у страхових спорах. Страхові спори, як нами вже відмічалось, носять майновий характер, тобто спрямовані на захист майнових прав та законних інтересів особи. У зв'язку із цим, зазначимо, що у юридичній літературі виділяють майнові та немайнові заходи забезпечення позову [7, с. 316, 317]. Таким чином, до майнових заходів забезпечення позову, що можуть мати місце під час розгляду та вирішення страхових спорів, або ще до подачі позову щодо захисту прав та законних інтересів осіб у сфері страхування необхідно віднести: накладення арешту на майно або грошові кошти, що належать відповідачеві і знаходяться у нього або в інших осіб; заборонаю іншим особам здійснювати платежі або передавати майно відповідачеві чи виконувати щодо нього інші зобов'язання; зупиненням продажу арештованого майна, якщо подано позов про визнання права власності на це майно і про зняття з нього арешту; зупиненням стягнення на підставі виконавчого документа, який

оскаржується боржником у судовому порядку; передачею речі, яка є предметом спору, на зберігання іншим особам. Вважаємо дещо зупинитись на кожному із видів забезпечення позову з метою визначення специфічних ознак даного загального інституту цивільного процесу з урахуванням ознак страхових спірних правовідносин.

Найбільш розповсюдженим заходом забезпечення позову є накладення арешту на майно або грошові кошти, що належать відповідачеві і знаходяться у нього або в інших осіб. Відмітимо, що, розглядаючи заяву про вжиття даного заходу забезпечення позову, суд має з урахуванням доказів, наданих позивачем на підтвердження своїх вимог, пересвідчитися, зокрема, в тому, що між сторонами дійсно виник спір та існує реальна загроза невиконання чи утруднення виконання можливого рішення суду про задоволення позову; з'ясувати обсяг позовних вимог, дані про особу відповідача, а також відповідність виду забезпечення позову, який просить застосувати особа, котра звернулася з такою заявою, позовним вимогам; суд має брати до уваги інтереси не тільки позивача, а й інших осіб, права яких можуть бути порушені у зв'язку із застосуванням відповідних заходів. Крім того, зазначимо, що вжиті заходи забезпечення позову не повинні перешкоджати господарській діяльності юридичної особи або фізичної особи, яка здійснює таку діяльність і зареєстрована відповідно до закону як підприємець.

Заборона іншим особам здійснювати платежі або передавати майно відповідачеві чи виконувати щодо нього інші зобов'язання є наступним заходом забезпечення позову, що має широкий прояв на практиці при розгляді і вирішенні страхових спорів. Так, даний вид забезпечення позову має місце тоді, коли мова йде про відшкодування шкоди. Наприклад, заборона банку здійснювати платежі на рахунок відповідача, передавати йому кошти з його рахунку чи виконувати щодо нього інші зобов'язання.

Зупинення продажу арештованого майна, якщо подано позов про визнання права власності на це майно і про зняття з нього арешту.

Зупинення стягнення на підставі виконавчого документа, який оскаржується борж-

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена питанням забезпечення позову в цивільному судочинстві, окремо розглядаються питання використання загальних теоретичних моделей забезпечення позову під час розгляду спорів, що виникають із страхових правовідносин. Авторами надаються рекомендації щодо вдосконалення інституту забезпечення позову в контексті його застосування під час розгляду страхових спорів.

ником у судовому порядку.

Передачу речі, яка є предметом спору, на зберігання іншим особам як спосіб забезпечення позову, традиційно називають судовий секвестр. Основними ознаками останнього є:

- передумовою виникнення відносин за зберігання при судовому секвестрі є подання позовної заяви та заяви про забезпечення позову до суду;

- річ обов'язково повинна бути предметом спору;

- особою, яка призначає зберігача і суд, або особами між якими є спір;

- зберігачем не може бути ні позивач, ні відповідач [8, с. 188, 189].

Підсумовуючи, слід зазначити, що інститут забезпечення позову спрямований не лише на виконання рішення суду, а й на задоволення позову. При чому, доцільність вчинення відповідних заходів забезпечення не залежить від класифікації позовів. Так, серед науковців-процесуалістів триває дискусія щодо можливості забезпечення тільки конкретних видів позову. Одні вважають, що забезпеченню підлягають усі види позовів [9, с. 167], інші вчені виділяють лише окремі види [10, с. 265]. Разом з тим, ми вважаємо, що забезпечення позову як загальний інститут цивільного процесуального права має місце тоді, коли невжиття відповідних заходів може утруднити чи зробити неможливим виконання рішення суду, що фактично спрямовано на задоволення позову.

Література

1. Фурса С.Я., Фурса Є.І., Щербак С.В. Цивільний процесуальний кодекс України: науково-практичний коментар: у 2 т. / за заг.ред. С.Я.Фурси. – К.: Фурса С.Я., КНТ, 2010. – 1044 с.

SUMMARY

The article is devoted to the questions of securing a claim in civil proceedings, separate issues of shared theoretical models to ensure the claim in disputes arising out of insurance relations. The authors provide recommendations for the improvement of the Institute to ensure the claim in the context of its application in the insurance disputes.

2. Луспенік Д. Практика розгляду судами заяв про забезпечення позовів при вирішенні спорів у цивільному судочинстві: спірні питання / Дмитро Луспенік // Юридичний журнал. – №10. – 2007. – С. 104-114

3. Цивільний процес України: академічний курс: [підручник для студ.юрид.спец.вищ. навч.закл.]; [за ред.. С.Я.Фурси]. – К.: Видавець Фурса С.Я. : КНТ, 2009. – 848 с.

4. Захарова О., Грабовська О. Проблеми забезпечення позову у цивільному процесі / Вісник національного університету імені Тараса Шевченка «Юридичні науки». – №88, 2011. – С. 14-16

5. Про практику застосування судами цивільного процесуального законодавства при розгляді заяв про [...] / Верховний Суд; Постанова від 22.12.2006 № 9

6. Корольов В.В. Способи забезпечення цивільного позову, не передбачені ЦПК України / В.Корольов // Вісник Вищої ради юстиції. – №3 (7), 2011. – С. 72-82

7. Фетюхин М.В.Классификация обеспечительных мер в арбитражном процессе // Актуальные проблемы гражданского права и процесса: Сб. материалов Междунар. научно-практ. конф. вып. 1 / Отв. ред. Д.Х. Валеев, М.Ю. Чельшев. – М., 2006. – С. 316-317.

8. Корольов В.В. Забезпечення позову у цивільному процесі: проблеми і перспективи / В.Корольов // Збірник наукових статей: Цивільнісна процесуальна думка. – К., 2012. – 528 с. – С. 185-193

9. Проблеми теорії та практики цивільного судочинства: монографія / [В.В.Комаров, В.І.Тертищніков, В.В.Баранкова та ін.]; за заг. ред. В.В.Комарова. – Х.: Харків юридичний, 2008. – 928с.

10. Цивільне процесуальне право України: підручник / [С.С.Бичкова, Ф.А.Бірюков, В.І.Бобрик та ін.]; за заг.ред. С.С.Бичкової. – К.: Атіка, 2009. – 760 с.